

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnalle

Kirjallinen lausunto: HE 126/2008 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen järjestämisestä

HE 126/2008 lakiehdotuksen sisältö

Lakiesityksessä ehdotetaan, että poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn selvittäminen kustannettaisiin ensi vuoden alusta lähtien valtion varoista. Nyt selvitykset kustantaa lapsen kotikunta.

Käytännössä lääninhallitus ja yliopistosairaalan ylläpitäjä tekisivät palvelun tuottamisesta sopimuksen. Poliisia ja syyttäjää tulee kuulla sopimuksen teossa. Palvelu voidaan hankkia myös muilta palvelun tuottajilta mutta yliopistosairaala vastaa selvitysten koordinoinnista ja laadusta. Valtion ensi vuoden talousarvioon on otettu tähän tarkoitukseen 4 miljoonan euron määräraha.

Lapsiasiavaltuutetun arvio lakiesityksestä

Lakiesitys on kannatettava ja vahvistaa lapsen oikeuksia

Lakiesityksen valmistelun taustalla on kunta- ja palvelurakennemuutosten kuntien ja valtion väliseen kustannustenjakoon liittyvä linjaus. Tavoitteena on ollut taata lapsille asuinpaikasta riippumatta oikeus tasavertaiseen kohteluun silloin kun lapsen epäillä olevan seksuaalirikoksen kohteena. Yliopistosairaaloiden ns. oikeuspsykiatriset yksiköt ovat tehneet vastaavia tutkimuksia aikaisemmin mutta osan tarvittavista haastatteluista ja tutkimuksista on tehnyt myös poliisi.

Rahoitusvastuun siirto valtiolle on erittäin kannatettava ja perusteltu ja vahvistaa lapsen oikeuksia. Osaamisen varmistamisen kannalta on myös tarpeellista keskittää tutkimusten järjestämistä ja organisoimista niin että tutkimusyksiköihin kertyy tarvittavaa kokemusta ja asiantuntemusta. Tarpeen mukaan erityistilanteissa myös tutkimusyksikön henkilökunnan tulee voida liikkua yliopistosairaalan/erityisvastuualueen sisällä niin, että lapsen kannalta matkat eivät tule kohtuuttomiksi.

Palvelun ja tutkimuksen laatua tulee myös valvoa ja seurata jatkossa kansallisesti niin, että varmistetaan mahdollisimman yhdenmukaiset menettelytavat eri puolilla maata.

On tärkeä muistaa, että lapseen kohdistuneen hyväksikäytön epäilyn selvittäminen on osa rikoksen esitutkintaa, josta päävastuun kantaa poliisi. Poliisin tehtävä on hankkia esitutkintaa varten tarvittava tieto ja todisteet erilaisista lähteistä, johon sisältyvät lapsen lääketieteellinen tutkimus (esim. gynekologinen tutkimus) sekä haastattelu eli lapsen kertomuksen kirjaaminen. Tarvittavat tutkimukset ja todisteet vaihtelevat myös rikoksen mahdollisena uhrina olleen lapsen iän mukaan.

Sama rahoitusjärjestely tulisi säätää myös lapsiin kohdistuviin pahoinpitelyrikoksiin

Vastaavaa esitutkintaa tehdään myös silloin kun lapsi on pahoinpitelyrikoksen kohteena. Myös näissä tapauksissa on usein tarvetta teettää lääketieteellisiä tutkimuksia tai lapsen oikeuspsykologisia haastatteluita. Lapsiin kohdistuvia pahoinpitelyrikoksen epäilyjä on määrältään huomattavasti enemmän kuin seksuaalisen hyväksikäytön epäilyjä.

Syksyllä ilmestynyt poliisiammattikorkeakoulun tekemä 13 000 lapsen ja nuoren haastatteluun perustuva ns. lapsiuhritutkimus antaa tietoa lapsiin kohdistuvan väkivalta- ja seksuaalirikollisuuden kokonaistasosta. Suurin osa rikollisuudesta jää tulematta poliisin tietoon. Myös uhritutkimuksen perusteella voidaan sanoa että pahoinpitelyrikoksia on huomattavasti enemmän kuin seksuaalirikoksia. (Ellonen ym:t: Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 2008)

Uusi lastensuojelulaki selkiyttää lastensuojelun ilmoitusmenettelyä. Sosiaalivaliokunta lisäsi lakiin myös sosiaalityöntekijän velvollisuuden tehdä rikosilmoitus poliisille lapsiin kohdistuvista törkeistä rikoksista, jotka tulevat työssä tietoon. Hyvä uudistus tulee toivon mukaan lisäämään pahoinpitelyrikosten tutkintaa.

Lasten yhdenvertaisuuden varmistamiseksi myös väkivaltarikosten tutkinnassa rahoitusvastuu tulisi yhtäläillä siirtää kunnilta valtiolle. Erilaiset rahoitusratkaisut voivat aiheuttaa ongelmia lasten kannalta niin, että pahoinpitelytutkimukset viivästyvät.

Euroopan Neuvoston uuden yleissopimuksen velvoitteet ja lastentalo-malli

Hallituksen esityksen perusteluissa ei kansainvälisen kehityksen kohdalla ole mainittu, että **Euroopan Neuvoston piirissä on vuoden 2007 syksyllä saatu päätökseen valmistelu uudesta yleissopimuksesta lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä.** Oikeusministeri Brax on allekirjoittanut sopimuksen valtioneuvoston valtuuttamana. Sopimus tulee eduskuntaan ratifioitavaksi ja se on oikeusministeriössä valmistelussa. Sopimus sisältää kaksi artiklaa 34 ja 35 jotka käsittelevät seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkimusta ja haastattelua.

Artiklat korostavat ensinnäkin esitutkinnasta ja tarvittavista tutkimuksista vastaavien yksikköjen ja henkilökunnan koulutusta ja erikoistumista sekä riittäviä taloudellisia voimavaroja. Haastattelujen osalta sopimus velvoittaa varmistamaan lailla tai muin keinoin että

- haastattelut tehdään ilman perusteetonta viivytystä (without unjustified delay) heti kun tosiasiat on raportoitu viranomaisille
- haastattelut tehdään mahdollisuuksien mukaan tiloissa jotka on suunniteltu ja sopeutettu tähän tarkoitukseen
- haastattelujen tekijät ovat asiaan koulutettuja
- samat henkilöt tekevät mahdollisuuksien mukaan kaikki haastattelut
- haastattelujen määrä on mahdollisimman vähäinen niin että rikostutkinnan kannalta olennainen tieto saadaan esille

- lapsen mukana haastattelussa voi olla hänen laillinen edustajansa tai muu tukihenkilökseen valitsema aikuinen ellei ole perusteltua syytä estää tätä
- on varmistettava että kaikki uhrin tai mahdollisen lapsitodistajan haastattelut voidaan nauhoittaa ja että nauhat hyväksytään todisteeksi oikeudessa
- jos lapsen todellisesta iästä on epäselvyyttä sen ei tule kuitenkaan viivyttää tutkimusten tekoa

Lapsen kannalta on siis olennaista, että 1) tutkimukset tehdään ripeästi ja nopeasti, että 2) tilat ovat lapsille soveltuvat ja riittävästi teknisesti varustellut 3) rikostutkinnan lapselle aiheuttamaa lisähaittaa minimoidaan (haastattelujen määrä, samat henkilöt, asiantuntemus/koulutus) 4) rikostutkinnan ohella varmistetaan lapsen pääsy tarvittavaan hoitoon ja kuntoutukseen. Tältä kannalta on välttämätöntä että rikoksen tutkintaan kytkeytyvät eri alojen ammattilaiset tekevät tiivistä yhteistyötä (poliisi, gynekologi, psykologi, sosiaalityöntekijä, syyttäjä) ja että kokonaisuutta johdetaan lapsen edun näkökulmasta.

Islannissa ja sittemmin Norjassa ja Ruotsissa on kehitetty alun perin yhdysvaltalaisen konseptin pohjalta ns. lastentalomallia (Barnahus) lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan juuri edellä mainitusta näkökulmasta. Ytimenä on eri ammattilaisten yhteistyö niin, että tutkimus tehdään lapsikeskeisesti samassa paikassa ja lasten kannalta viihtyisissä tiloissa eikä lasta ”pallotella” palvelusta toiseen. Mallia on sovellettu ja pilotoitu 2000-luvun alussa Ruotsissa mm. Malmössä ja Linköpingissä. Tehdyt arvioinnit ovat olleet myönteisiä. Lastentalo-malli on osa ns. lapsilähtöisen oikeusprosessin kehittämistä.

Muiden pohjoismaiden myönteisten kokemusten seurauksena on myös Suomessa valtioneuvoston hyväksymään sisäisen turvallisuuden ohjelmaan (8.5.2007) kirjattu seuraavasti:

”Kehitetään seksuaalisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi joutuneiden lasten ja nuorten kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi ns. **Lastentalo-toimintamalli**, joka varmistaa erityisen osaamisen lapsen kanssa työskentelyssä niin rikostutkinnan, lapsilähtöisesti toimivan oikeusprosessin kuin hoito- ja tukitoimienkin osalta. *Päivastuu: STM. Mukana: OM, SM. Aikataulu: 2010.*”

Sisäisen turvallisuuden ohjelman tavoitetta ei kuitenkaan ole mainittu nyt käsitellyssä olevan lakiesityksen perusteluissa.

Yhteenveto

Nyt esitetty HE rahoitusvastuun siirrosta on valmisteltu pikaisella aikataululla. Sosiaali- ja terveysministeriö nimitti viime keväänä ”Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen asiantuntijaryhmän” jonka toimikausi on 31.5.2009 saakka. Tämän ryhmän tehtävänä on lisätä alle 16-vuotiaisiin kohdistuvien hyväksikäyttör rikosten selvittämiseen ja tutkintaan osallistuvien viranomaisten yhteistyötä, koordinoida työtä ja tukea palvelujärjestelmää lapsiin kohdistuvien vakavien rikosten havaitsemisessa ja tehdä ehdotuksia lainsäädännön, ohjauksen ja valvonnan kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutettu on työryhmässä jäsenenä.

Lasten yhdenvertaisen kohtelun kannalta on tarpeen säätää tutkimusten rahoitusjärjestelyistä valtion ja kuntien välillä.

Pidän samalla perusteltuna siirtymistä myös Suomessa sekä pahoinpitely että seksuaalirikosten tutkinnassa ja lasten auttamisessa ns. lastentalomallin suuntaan, jossa moniammatillinen yhteistyö korostuu. Tämä vaatii kuitenkin pidempää valmistelua.

Nyt esitetty rahoitusjärjestely ei nähdäkseni sinänsä estä etenemistä jatkossa ns. lastentalomallin suuntaan. Tarvittava kokeilutoiminta on kuitenkin syytä aloittaa nopeasti. Samalla tulee kansallisesti tukea valvonnalla ja arvioinnilla yhtenäisten toimintamallien kehittymistä eri puolille maata

Rahoitusjärjestely ei myöskään edellytä että tutkimukset tulee tehdä vain yliopistosairaalan paikkakunnalla. Pitkien etäisyyksien oloissa erityistilanteissa myös asiantuntijan/tutkijan tulee voida liikkua lähemmäksi lasta/perhettä mutta samalla on varmistettava tutkimukselle asianmukaiset tilat ja muut edellytykset. Yliopistosairaala olisi tämän esityksen mukaan vastuussa tutkimuksen organisoinnista ja voi ostaa palveluita myös alueellaan olevilta muilta esim. julkisilta toimijoilta.

Lastentalomallin suuntaan eteneminen vaatii tuekseen myös mahdollista muuta lainsäädäntöä, kansallista ohjeistusta sekä eri viranomaisten etenkin poliisin, oikeuslaitoksen ja terveydenhuollon sekä yliopistosairaaloiden tiiviiden yhteistyörakenteiden luomista. Oikeuspsykologian yliopistollista asiantuntemusta tulee myös hyödyntää nykyistä paremmin.

Alan korkeatasoista asiantuntemusta on Suomessa ylipäätään aivan liian vähän eikä alaa ole kansallisesti kehitetty kokonaisvaltaisesti. Muissa pohjoismaissa ollaan tässä pidemmällä.

Tästä syystä ehdotan, että valiokunta mietinnössään edellyttäisi että sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaisesti moniammatillista yhteistyötä ja lapsen etua tukevan ns. lastentalomallin käyttöön ottamista lasten seksuaalisen hyväksikäytön tutkinnassa.

Lisäksi ehdotan että valiokunta esittäisi, että jatkovalmistelussa myös lapsiin kohdistuvien muiden väkivaltarikosten selvittämisen kustannukset siirretään kunnilta valtiolle.

Lisäksi ehdotan, että valiokunta korostaisi lasten seksuaalisen hyväksikäytön tutkimusten kansallista valvontaa sekä arviointia niin, että varmistetaan yhtenäiset toimintatavat eri puolilla maata. Erityisen tärkeää on varmistaa tutkimusten riipeys silloin kun uhrina on pieni lapsi.

Jyväskylässä 13.11.2008

Maria Kaisa Aula
lapsiasiavaltuutettu